

Samenvatting marktonderzoek in het onderwijs

1. Opzet en uitvoering van het onderzoek

Het hoofddoel van dit tweede marktonderzoek was om de huidige stand van zaken in kaart te brengen: op welke manier wordt in het (buitengewoon) basis en secundair onderwijs aandacht besteed aan leesproblemen, laaggeletterdheid en dyslexie? Als subdoel gaf het onderzoek een inzicht in de motivatie, overwegingen en/of noden om hulpmiddelen in te zetten. Zo wordt er in verschillende fases van het zorgcontinuüm gewerkt aan preventie, remediëren, compenseren en leesbevordering. Digitale middelen spelen daarbij een belangrijke rol. De resultaten worden vergeleken met de resultaten uit het eerste marktonderzoek (najaar 2021).

In november-december 2022 stelden docent-onderzoekers van Thomas More, opleiding Logopedie en Audiologie een online vragenlijst op. Ze baseerden zich hiervoor op het eerste marktonderzoek waarbij enkele vragen werden toegevoegd of anders geformuleerd.

Zes topics kwamen aan bod: (1) **algemene informatie** met vragen voor alle deelnemers over hun functie en grootte/soort/type/regio van de onderwijsinstelling waar ze werken; (2) **preventie** met vragen over acties die (buitengewone) basisscholen ondernemen, programma's die basisscholen gebruiken en de motivatie waarom basisscholen wel/niet inzetten op preventie om achterstanden in lezen en/of spellen te signaleren en te voorkomen; (3) **remediëren** met vragen over het aantal leerlingen (bij benadering) die in het (buitengewoon) basisonderwijs of buitengewoon secundair onderwijs remediërende begeleiding of verhoogde zorg krijgt voor lezen en/of spelling en het soort remediërende programma's dat daarvoor gebruikt wordt; (4) **compenseren** met vragen over het aantal leerlingen (bij benadering) met de diagnose dyslexie, het gebruik van voorleessoftware met motivatie waarom wel/niet en de specifieke doelgroep voor deze software (dyslexie of anders). Zo krijgen we inzicht in de redelijke aanpassingen en/of hulpmiddelen die onderwijsinstellingen inzetten; (5) **leesbevordering** met vragen om na te gaan wat (buitengewone) basisscholen en (buitengewone) secundaire scholen doen om lezen te bevorderen en over het hebben/gebruiken van een online leesbibliotheek; en (6) **vernieuwing** met vragen over hoe deelnemers op zoek gaan naar nieuwe methodes en/of programma's, wie die introduceert en wie met welke argumenten beslist om deze te implementeren.

De onderzoekers kozen hoofdzakelijk voor gesloten vragen (meerkeuze-antwoorden) om de responstijd te beperken. Een gestandaardiseerd bericht werd verstuurd naar zorgleerkrachten, leerlingbegeleiders, directies en zorgcoördinatoren. De onderzoekers kozen voor twee kanalen (via e-mail en via sociale media), voor verschillende doelgroepen en voor gerichte/algemene aanspreking.

Het veldwerk werd verricht tussen 20 januari 2023 en 20 maart 2023 en de verzamelde data werden descriptief verwerkt in maart en april 2023.

2. Resultaten

2.1 Algemene informatie

In 2021 (softwarepakket Qualtrics) klikten 629 respondenten op de link van de vragenlijst, 586 van hen startten met het invullen ervan. Hiervan kunnen we geen voltooiingspercentage berekenen.

In 2023 (softwarepakket QuestionPro) openden 1.371 respondenten de vragenlijst en vulden 736 respondenten de vragenlijst in. 256 respondenten vulden de vragenlijst tot op het einde in (voltooiingspercentage: 34,78%). Van de 736 respondenten vulden 647 hun functieprofiel in. Het grootst aantal respondenten (ongeveer de helft) is zorgcoördinator (tabel 1).

Tabel 1. Functieprofiel van respondenten

Functie	2021		2023	
	aantal	percentage	aantal	percentage
Zorgcoördinator	304	52%	357	55%
Zorgleerkracht	97	17%	70	11%
Leerlingbegeleider	78	13%	77	12%
Anders				
Directeur	29	5%	46	7%
beleidsondersteuner	3		18	3%
Ondersteuner van het ondersteuningsnetwerk	36	6%	43	7%
Anders	39	7%	36	5%
Totaal aantal respondenten	586		647	

De respondenten werken in onderwijsinstellingen verspreid over heel Vlaanderen (tabel 2). Deze spreiding komt overeen met de bevolkings spreiding per provincie.

Tabel 2. Regio waarin respondenten werken

Regio	2021		2023	
	aantal	percentage	aantal	percentage
Antwerpen	<i>niet bevroagd</i>		189	29%
Oost-Vlaanderen			122	19%
Vlaams-Brabant			108	17%
Limburg			100	15%
West-Vlaanderen			90	14%
Brussels Hoofdstedelijk gewest			38	6%
Totaal aantal respondenten			647	

De respondenten werken voornamelijk in het regulier basisonderwijs of het regulier secundair onderwijs, 6% van de respondenten werkt in het buitengewoon onderwijs (tabel 3). De relatieve verhoudingen liggen in lijn met de resultaten van 2021.

Tabel 3. Type onderwijsinstelling waar respondenten werkzaam zijn

Onderwijsinstelling	In 2021		In 2023	
	aantal	percentage	aantal	Percentage
Basisonderwijs	428	73%	476	74%
Secundair onderwijs	120	20%	133	20%
Buitengewoon basisonderwijs	23	4%	26	4%
Buitengewoon secundair onderwijs	15 (*)	3%	12 (*)	2%
Totaal aantal respondenten	586		647	

De grootte van de school varieert sterk, van 40 tot 2.200 leerlingen.

2.2 Preventie in (buitengewoon) basisonderwijs

In de kleuterafdelingen van de scholen wordt door de meerderheid van de deelnemers een risico op lees- en spellingsproblemen geïdentificeerd via klasobservaties of via de KOALA-test (tabel 4).

Tabel 4. Identificeren van kleuters met risico op lees- en spellingsproblemen

Inzetten op preventie (*)	2021	2023
We identificeren dit via klasobservaties	<i>niet bevroegd</i>	36%
We identificeren dit via de KOALA-test		33%
We identificeren dit via risicosignalen		8%
Anders		6%
We identificeren dit niet		2%
Niet van toepassing (onze onderwijsinstelling heeft geen kleuterafdeling)		15%

Preventie is voor de meeste betrokken scholen (buitengewoon) basisonderwijs een belangrijk thema: 88% zet in op preventie met analoge en digitale programma's (tabel 5). In vergelijking met 2021 is er een daling bij het aantal respondenten die kiezen voor digitale programma's en een stijging in het voordeel van de analoge programma's.

Tabel 5. Preventie van lees- en spellingsachterstand

Inzetten op preventie (*)	2021	2023
We zetten niet specifiek in op preventie / we werken niet bewust rond preventie	15%	12%
We zetten specifiek in op preventie		
- met analoge programma's	50%	64%
- met digitale programma's	35%	24%

Bij de vraag welke analoge en/of digitale programma's ingezet worden ter preventie, vinken de respondenten verschillende antwoordcombinaties aan. Het grootste aantal respondenten vermeldt eigen materiaal, 'Fonemi' en 'Kaatje Klank'.

Bij de keuze **voor een specifiek preventief hulpmiddel** zijn gebruiksvriendelijkheid, betaalbaarheid en effectiviteit de meest gekozen factoren.

Op de vraag waarom respondenten **niet specifiek inzetten op preventie** worden vooral volgende items aangegeven:

- We zijn op zoek naar een digitale en/of analoge oplossing om achterstanden in lezen en/of spellen te voorkomen.
- We hebben niet de organisatorische omkadering om preventieve programma's aan te bieden.
- Goed leesonderwijs is voldoende.
- We hebben niet de financiële middelen voor preventieve programma's.
- We overwegen in het volgend schooljaar te starten met preventie.

2.3 Remediëring in (buitengewoon) basisonderwijs en buitengewoon secundair onderwijs

Het aantal leerlingen (bij benadering) dat remediërende begeleiding of verhoogde zorg krijgt voor lezen en/of spellen varieert sterk van school tot school, van 6 tot 180. Deze aantallen zijn vermoedelijk gelinkt aan de schoolgrootte en/of aan de onderwijsinstelling.

Bij de vraag welke specifieke remediërende programma's de scholen gebruiken voor lezen en spelling, wordt net zoals in 2021 een divers aantal programma's en behandelmethodes aangegeven. Het valt op dat respondenten vooral inzetten op analoge lees- en spellingprogramma's en vaak zorgmateriaal gebruiken dat aangeboden wordt bij de gebruikte taalmethodes (zowel analoog als digitaal). Voor **lezen** vervolledigen, net zoals in 2021, enerzijds (naast het zorgmateriaal dat aansluit bij de taalmethodes) de analoge programma's 'Ralfi' en 'Speciale leesbegeleiding' de top drie. Anderzijds staan bij de digitale programma's 'Lezergame' en 'Speciale leesbegeleiding' op plaats twee en drie. 'Speciale leesbegeleiding' heeft sinds 2022 een digitale variant, nl. Leeshelden; mogelijk wordt deze variant bedoeld. In 2021 werden 'Lezergame' en 'Connect' het meest vermeld.

Voor **spelling** worden naast het zorgmateriaal aansluitend bij de gebruikte taalmethodes de analoge programma's 'Bloon', 'Spelling in de lift' en 'Als spelling een kwelling is' het vaakst gebruikt. Bij de digitale programma's wordt 'Bloon' vaak aangevinkt. Ook in 2021 werden deze programma's het vaakst aangevinkt.

2.4 Dyslexie in (buitengewoon) basisonderwijs en (buitengewoon) secundair onderwijs

Op de vraag 'Hoewel een diagnose niet noodzakelijk is om zorg te bieden hoeveel leerlingen (bij benadering) telt uw school met de diagnose dyslexie?' antwoorden de respondenten met uiteenlopende cijfers van 0 tot 300 leerlingen. Het aantal leerlingen met de diagnose dyslexie varieert sterk tussen de scholen. Deze aantallen zijn vermoedelijk gelinkt aan de schoolgrootte en/of aan de onderwijsinstelling.

2.4.1 Respondenten die voorleessoftware gebruiken

Het grootste deel van de respondenten (87%) geeft aan voorleessoftware te gebruiken bij een deel of bij alle leerlingen met de diagnose dyslexie. In vergelijking met 2021 geven er relatief meer respondenten aan dat geen enkel van de leerlingen met de diagnose dyslexie voorleessoftware gebruiken (in 2021: 8%; in 2023: 13%).

De meeste respondenten gebruiken het voorleessoftwareprogramma 'Sprint' in hun school. Op de tweede plaats staat 'Alinea', dat wordt gevolgd door 'de voorleesfunctie in Google, Apple en Microsoft-toepassingen'. Bij de vraag hoeveel leerlingen er in totaal met de voorleessoftware werken, is er een kleine wijziging in de volgorde: (1) Sprint, (2) Alinea en (3) Kurzweil.

Tabel 14. Gebruik van voorleessoftware bij leerlingen met diagnose dyslexie (n = 241)

Voorleessoftware	2021	2023
Alinea	<i>Niet bevraagd</i>	20%
Intowords		0%
Kurzweil 3000		4%
Sprint		61%
Textaid		4%
Voorleesfunctie in digitale softwaremethodes		4%
Voorleesfunctie in Google, Apple en Microsoft-toepassingen		6%
Andere voorleessoftware		1%

Voorleessoftware wordt bij 16% van deze respondenten enkel ingezet bij leerlingen met de diagnose dyslexie. De andere respondenten geven aan deze software niet alleen te gebruiken voor leerlingen met deze diagnose, maar ook voor **andere doelgroepen**. Zo wordt (net als in 2021) voorleessoftware ook vooral ingezet bij leerlingen met mondelinge taalproblemen, met motorische problemen, met Nederlands als tweede taal.

Als vier belangrijkste overwegingen bij de keuze van voorleessoftware, kiezen de meeste respondenten voor:

- gebruiksvriendelijkheid voor de leerling,
- zelfredzaamheid van de leerling,
- gebruiksgemak voor de leerkracht,
- ruime functionaliteit.

Bij de bevraging in 2021 liggen de antwoorden in dezelfde lijn.

Bij de vraag welke **functionaliteiten** van de voorleessoftware de leerlingen het meest gebruiken, vindt 96% van de respondenten de voorleesfunctie aan en 78% de spellingscorrector. Op de derde en de vierde plaats staan de woordvoorspeller en het beeldwoordenboek, gevolgd door het verklarend woordenboek, de vertaalfunctie en de functie om een tekst samen te vatten.

Op de vraag of de leerkrachten de leerlingen begeleiden bij het gebruik van voorleessoftware antwoordt 82% van de respondenten positief.

2.4.2 Respondenten die geen voorleessoftware gebruiken

Slechts 13 % van de respondenten geeft aan geen voorleessoftware in te zetten voor leerlingen met dyslexie (in 2021 was dat 8%). Als motivatie worden erg verschillende antwoorden gegeven.

2.5 Leesbevordering in (buitengewoon) basisonderwijs en (buitengewoon) secundair onderwijs

3.5.1 Leesbevordering

Scholen stimuleren leerlingen om te lezen op diverse manieren. Volgende activiteiten werden genoemd:

- **verplichte leesmomenten** onder de vorm van kwartierlezen en kwartiermakers;
- aanbod **boeken, kranten en tijdschriften**, laagdrempelig en aantrekkelijk via een schoolbibliotheek of boekenhoeken;
- de **mogelijkheid aan leerlingen om zelf te lezen**, bv. door lezen bij 'ik ben klaar-taken' te voegen, door een leesruimte te voorzien, door leeskalenders aan te bieden tijdens de vakantie;
- **voorleesmomenten**, bv. leesmoekes en/of auteurs komen voorlezen;
- **samenleesmomenten**, bv. via estafettelezen, leesbuddy, leeskapiteins of niveaulezen;
- **specifieke leesacties**, bv. een themaweek, een leesexpeditie of een leescontract;
- sluiten aan bij **algemene acties**, zoals deelname aan de voorleesweek, de gedichtendag, de poëzieweek, de jeugdboekenmaand;
- **actief lezen**, via LIST, DENK-methode en/of Ralfi.

3.5.1 Online schoolbibliotheek

Op de vraag of de school een online bibliotheek heeft, antwoordt 15% van de respondenten positief. De meeste respondenten geven aan dat dit Bingel en Fundels betreft; enkele respondenten duiden Boekies aan. Van de respondenten antwoordt 80% dat de school geen online bibliotheek heeft en 5% weet het niet.

De vraag of de school interesse heeft in een online bibliotheek, wordt door meer dan de helft van de respondenten beantwoord met 'Dat weet ik niet'.

In vergelijking met 2021 geven minder respondenten aan dat de school een online bibliotheek heeft of interesse te hebben in een online bibliotheek.

3. BESLUIT

In het (buitengewoon) basis- en secundair onderwijs wordt op diverse wijzen ingezet op preventie, remediëring en compensatie van lees- en spellingproblemen. Het risico op lees- en spellingsproblemen wordt voornamelijk geïdentificeerd via klasobservaties of via de KOALA-test. De meeste respondenten gebruiken zowel analoge als digitale lees- en spellingprogramma's met een voorkeur voor analoge preventie- en remediëringsprogramma's. Ze kiezen vaak voor het zorgmateriaal dat aangeboden wordt bij de gebruikte taalmethodes. In vergelijking met de bevraging in 2021 is het opvallend dat er, zowel bij de preventie als bij de remediëring, minder gekozen wordt voor digitale programma's.

Voorleessoftware als compenserend hulpmiddel wordt niet enkel ingezet bij leerlingen met dyslexie, maar ook bij andere doelgroepen zoals leerlingen met mondelinge taalproblemen, met motorische problemen en leerlingen met Nederlands als tweede taal. De belangrijkste overwegingen bij de keuze van voorleessoftware zijn de gebruiksvriendelijkheid voor de leerling, de zelfredzaamheid van de leerling, het gebruiksgemak voor de leerkracht en een ruime functionaliteit. Als functionaliteit binnen de voorleessoftware worden de voorleesfunctie en de spellingscorrector het meest gebruikt.

Naast deze initiatieven zetten scholen actief in op leesbevordering met een grote verscheidenheid aan acties die leesplezier en leesmotivatie van leerlingen stimuleren.